

Azt hiszem, ehhez nem kell commentár. (Csakhogy az illető államokban az óraszám sokkal nagyobb, mint nálunk, s a reáliák absolut óraszámá is még a kis százalék mellett is nagyobb, mint nálunk eddig volt. — *Szerk.*) Nem a reáliák iránt vagyok én ellenséges indulattal, hanem a humaniorákat szeretném visszaállítani arra a polczra, a melyet jellemképző hatásuknál fogva a középiskolai oktatásban el kellene foglalniok nálunk is, mint elfoglalnak a külföldön.

BALOGH PÉTER.

AZ ISKOLA ÉS A PARASZTSOCIALISMUS.*

Oly kérdéssel kívánok foglalkozni, mely égető sebe lett a társadalomnak és rövid idő alatt felrázta a közönyből és a részvétlenségből azokat a köröket is, melyeknek érdeklődésére társadalmi kérdések iránt józan fővel nem mert volna számítani senki.

Talán mondanom is felesleges, hogy a rohamosan elhatalmasodott parasztsocialismust értem, mely égető társadalmi seb gyógyítása végett minden emberileg lehető elkövetni mindegyikünknek kötelessége; mert a kötelesség elmulasztása — ha a baj továbbterjedésének gátat nem vetünk — előre kiszámíthatatlan következményekkel járhat. Én nem szeretek rémképéket festeni, de tartok tőle, hogy az így bekövetkezhető jövőt vér- és lángszín nélkül megfesteni nem lehetne. Ez nem frázis. Az egykor dú Szigiliában már piros az ég az égő városházak lángjától s már piros a föld a kenyérért kiáltók véréből. Az ilyen láng pedig könnyen átcsap a második szomszédba is.

Szóval a baj gyógyításával foglalkozni köteles minden illetékes tényező. S ki volna erre illetékesebb, mint ez a társaság, melynek hivatása az, hogy a magyar nevelésügynek irányt szabjon, illetőleg kijelölje a nemzeti fejlődés során szükségessé váló újabb célokat.

Ezt a munkáját azonban sikeresen csakis úgy teljesítheti, ha a való élettel közvetlen érintkezésben áll, és kezét mintegy rajta tartja a nemzeti élet ütőerén, hogy annak minden lüktetését megérezze. Akkor tudhatja csak, mire van szüksége a szünetlen fejlődő

* T. tagtársunk akadályozva volt, hogy ezen odaszánt fölolvását Társaságunkban előadja, de érdekes actualitása miatt nem akartuk közlését tovább halasztani. *Szerk.*

nemzetnek, akkor fontolhatja meg, mily irányokban kell működni a nemzeti nevelésügy tényezőinek, hogy a nemzeti élet egészséges fejlődését előmozdítsák.

És most legyen szabad pár szóval azokat az okokat vázolni, melyek a parasztsocializmus kitörését előidézték; hogy azután azokat a főadatokat körvonalozzam, melyek — meggyőződésem szerint — e nehéz viszonyok közt a nevelésügy tényezőire várnak a baj orvoslása érdekében. Mert az természetes, hogy az ilyen kiterjedt, az egész nemzeti szervezetet megmértelyezett bajok csupán az összes tényezők együttes, egymást támogató közreműködésével szüntethetők meg.

A baj okai négy főforrásra vezethetők vissza: 1. a bizalom megrendülése az uriosztály és a nép közt; 2. a vallástalanság terjedése; 3. nép elszegényedése; 4. a szervezetlenség.

A bizalom megrendülése okozta azt, hogy a nép ma nem természetes vezetőire — közte élő művelt, úri elemre — hanem a Várkonyiakra hallgat.

A vallástalanság terjedése okozta azt, hogy a nép erkölcsében megromlott s nem tiszteli a törvényt.

A szegénység okozta azt, hogy annak terhét nem bírván tovább, kész volt azoknak a hitegetésére hallgatni, a kik egy jobb jövő reményével — nagyobb munkabérrel és földosztással — kecsegtették.

A szervezetlenség okozta azt, hogy nyomora elviselhetetlenné vált, mert a szövetkezésben rejlő erőt nem ismerve, azzal magán könnyíteni nem tudott.

E helyen e pontokat bővebben kifejtenem nincs idő. Más helyen fogom azt megtenni. Itt csupán a nevelésügy tényezőire váró feladatok kifejtésére vagyok kénytelen szorítkozni.

A lázongások erőszakos elfojtása s a rend helyreállítása minden áron a hatóságok feladata. Ez azonban nem jelenti a gyógyulást. Arról csak akkor lehet szó, ha megszüntettük a baj okát és kiirtottuk a betegség gyökerét.

Mit tehet az iskola, mit tehet a tanító a két társadalmi osztály közti megrendült bizalom, a vallástalanság, a szegénység, a szervezetlenség ellen? Ránk nézve a kérdés ez.

Erre a feleletet csak egy újabb kutatás adja meg. Mi volt oka e bizalom megrendülésének? Hogy veszett ki a nép szívéből a valóság? Mi okozta elszegényedését? S miért maradt szervezetlen?

1. Miért rendült meg a nép bizalma az úri osztály iránt?

Pædagogusok előtt szölok, tehát szabad a lélektan nyelvén szölnom. Igy mindjárt megértjük egymást.

A nép tulajdonkép gyermek. Naiv, szük szemhatárú, a jelenben élö és ösztöneit követi. Ezért hiszékeny és könnyen vezethetö; ezért nem képes a viszonyokat megitélni; s ezért megy vakon a veszedelembbe, nem fontolva meg a következményeket. De még sem egészen gyermek: mert van józan esze; van sok dologban — olykor keserü — tapasztalata; vannak szenvedélyei; és nem felejt. Ezért könnyü felvilágosítani annak, a ki eszejáráshoz hozzá fér; ezért gyanakodó és óvatos; ezért képes fellázadni; s ezért hűségés ragaszkodásában és kitartó gyűlöletében. Nem a városi népröl szölok, hanem a parasztröl.

E félig gyermekkel, félig emberrel bánni nehéz; de csak annak, a ki nem ismeri. Mert jószívü és igazságérzö s erre a kettöre mindig reagál. A ki iránta szíves, a ki vele igazságosan bánik — még ha olykor szigorát érzi is — azért tűzön-vizen átmegy. E részben egészen gyermek. Nincs könnyebb, mint kezessé tenni, ha egyszer szeretete meg van nyerve. És ezt azzal érhetni el leginkább, ha önbecsülésére hivatkoznak — mint a gyermeknél. E körben jól tudjuk mindnyájan, hogy nincs az az elvetemedett rossz gyermek, a ki, ha azzal közelítnek hozzá, hogy: «Tudom, te meg szoktad tartani, a mit igérsz, tehát igérd meg, hogy ezt megteszed» — a mire kéri, meg ne tenné; hisz ez az egyetlen biztos módja a rossz gyermek megjavításának; az önbecsülés felébredésével meg van nyerve minden. Nos, szakasztott így van a nép is. A ki bizalmat helyez belé és megbecsüli, az nem csalatkozik benne. Még az utolsó cigány se lop arról a portáról, a melynek a gazdája azt mondja neki; «Ismerlek téged; tudom, hogy tisztességes cigány vagy és az én udvaromból semmit el nem viszel».

Ezt a régi falusi úri emberek tudják jól. És e szerint bántak a néppel: megbecsülték; részt-vettek örömében-bánatában; mikor mód volt benne, örömben is részesítették. De bezzeg nem tudják az újak: a parasztot udvarukból kicsukják; letolvajozzák, legazemberezik, lehazugozzák; annak apró-cseprö bajaival nem gondolnak; ha baj éri, nem sajnálják; ha öröm éri, nem örülnek vele. Kicsiségek ezek, tisztelt Hallgatóm; de higyjék el nekem, ezek a kicsiségek vetették el a socialismus magvát.

Járult hozzá egyéb is. A régi birtokos osztály elszegényedett;

az adósság ellepte. S a vizbefuló ember nem ér rá másra segíteni: elég neki a maga baja. Ez idegenítette el a föld népét sokhelyt a régi birtokos család eladósult ivadékatól is. Maradt volna a pap, tanító, jegyző, mint a nép természetes vezetője. Ámde tudjuk a világ folyását: hogy évek óta nincs tárgy, mely a tanítóság és tanárság érdeklődését oly kizárólag le tudja kötni, mint a fizetés-javítás; ma a papságot is a congrua tartja lázban; a jegyzőről nem is szölok. Az idők jele ez. Ez a minden nemesebb kötelességérzetet előlő anyagiasság volt az oka, hogy az értelmiség arra hivatott része elvesztette befolyását a nép felett. A magára hagyatott nép mit tegyen? A maga lábán járni nem tud; vezetőre szorul; a régi vezető cserben hagyta; s most ott kínálkozott helyette csábító ígéretekkel Várkonyi, csoda-e ha utána indult?

Világos, hogy ezt az eljátszott bizalmat, melynek visszaszerzése a társadalomra nézve életkérdés, visszaszerezni erőszakkal nem, csak okossággal s komoly jóakarattal lehet. Az értelmiségnek át kell éreznie a helyzetével járó erkölcsi felelősséget és kötelességet. Mint a hogy a szülő kiskorú gyermekéért erkölcsileg felelős, oly erkölcsi felelősség terheli az értelmiséget is a szellemileg kiskorú, műveletlen néppel szemben is. Ez alól a felelősség s a vele járó kötelességek teljesítése alól senki magát büntetlenül ki nem vonhatja. Kötelességmulasztásáért az értelmiség most lakol, a parasztsocialismus által.

Ha tehát a bajnak ezt a gyökerét ki akarjuk tépni, világos, hogy mindenkinek iparkodnia kell első sorban a maga körében élő közrendbéli emberek bizalmát — emberséges bánásmód, részvét, igazi jóakarát és megbecsülés által — megnyerni; de a tanítókra s nevelőkre — a kik a jövő Magyarországot készítik elő — más feladat is vár: ezeket a humanus elveket becsőpögtetni a fiatalság szívébe. Középiszkolai Tanár Urak, Önökhöz intézem azt a kérést, tanításuk közben ejtsék módját annak, hogy tanítványaikban az okos, munkás részvétet a nép sorsa iránt felébredszék — ó, van arra alkalom elég lépten-nyomon — hiszen azok lesznek a magyar társadalom vezetői, a magyar föld urai, a magyar törvényhozás tagjai. Tegyék Önök jóvá a korábbi tanári nemzedékek mulasztásait, a melyek — elvakítva a tudás fényétől — nem látták meg azt, hogy a sok tudomány mellett tanítványaik szíve parlagon maradt; és azután keserű csalódással látták, hogy került ki az ő kezük alól az a sivárlelkű, önző, strébernemzedék, mely ma kiet-

lenné teszi Magyarországot társaséletét és közvetve megkönnyíti a a Várkonyiak munkáját, a saját érdekén kívül nem lévén érzi semmi egyéb iránt. Ne vegyék ezt tőlem zokon, hogy így kimondom. Jól tudom én azt, hogy rosszhiszeműleg, de legjobb meggyőződésük szerint cselekedtek. Azonban emberek voltak és tévedtek. Nekünk, kiket a következmény a baj okára rávezetett, kötelességünk okulni. Tőlünk már vétkes hanyagság volna az, a mi tőlük csak tévedés volt.

És most egy-két szót hozzátok tanítótársaim, kikre Magyarország leányainak nevelése bízva van. Azokból a leányokból lesznek a jövő Magyarország anyái, a családok őrangyalai, a társadalom nemtői, az életütötte sebek bekötőzői. Gondoltok-e nevelői munkátokban arra, hogy e hivatás teljesítése nem annyira hibátlan francia kiejtést, vagy folyékony előadást, vagy szabályosan szerkesztett háromszögeket, mint inkább szívjóságot, kötelességérzetet és nőies gyengédséget kíván? Mikor kis-leány tanulóitokat versenyre serkentitek, meggondoljátok-e, hogy az a verseny benne könnyen kifejlésztheti a hiúságot? Mikor a tehetséges tanulókat megdicséritek s a tehetségtelent megszegyenítitek, jut-e eszetekbe, hogy ezzel a kötelességérzet mindkettőben eltompul, mert olyanért éri őket gáncs és dicséret, a mi nem az ő érdemük, a miről ők nem tehetnek. És mikor fegyelmetek érdekében azt kívánjátok tőlük, hogy megszegyenített vagy egyéb okból síró társukkal nem törődve, figyeljenek, gondoltok-e arra, hogy akkor azt ölitek ki belőlük, a mi nekik az életben legszükségesebb, legértékesebb és semmi egyéb által nem pótolható természeti adományuk: a nőies gyengédséget és részvétet; és magatok nevelitek bennük az önzést. Ne mondja azt senki, hogy ez nem e tárgyhoz tartozik. Mert igenis: az önző, hiú, versengő, részvétlen úri asszonyoknak igenis nagy részük van a parasztsocializmus kifejlődésében. Nem tudnak azok derék, jó fiakat nevelő anyák lenni; nem tudnak azok őrangyalai lenni családjuknak; nem tudnak azok nemtői lenni a társadalomnak. Mert ők magukkal vannak elfoglalva — gyermekeikkel gondolni rá nem érnek; mert ők hiúságukkal bibelődnek — mit bánják, mit csinál házuk népe, egy nyomorult cseléd? — mert ők csak az élvezetet hajhászsák — nincs szívükben részvét a mások szenvedése iránt. A régi magyar úriasszony maga főzte az orvosságot cselédasszonyának, maga adta be; kis gyermekét ő tartotta keresztvizrre és ha az édes anya elhalt, a kis árvát magához vette és tisztességes, munkás

leányt nevelt belőle. Ezekhez az egyszerű erkölcsökhöz kell visszavezetni a magyar úri rendnek reánk bízott leánygyermekait. Míg ezt meg nem tudjuk tenni, addig a társadalmi sebek egészen be nem gyógyulhatnak. Mert ebben a munkában a feladat nagy része a nőre vár, a gyöngéd női szívre és a gyöngéd női kézre. Ebből a munkából követelje ki részét a nő. Ebben érvényesítse Istenadta tehetségeit. Akkor áldás lesz munkáján. Mert ez a tér neki van fenntartva; férfi őt ezen a téren sohasem pótolhatja.

De időm fogy. Egyébre kell térnünk.

2. Hogy veszett ki a nép szívéből a vallás?

Tegyük kezünket szívére s mondjuk meg igazán: tettünk-e mi műveltek valaha valamit arra, hogy a nép lelkében a vallásos érzést ápoljuk? Megtettük-e mindazt, ami ez irányban kötelességünk lett volna? Adtuk-e a komoly vallásosságnak azt a példáját, mely képes lett volna műveletlen környezetünkben utánzásra ösztönözni? Volt-e gondunk arra is, hogy cselédeink vallásos kötelességeiket hiven teljesítsék? — Nem részletezem tovább. A választ úgy is tudjuk. A baj az, hogy a művelt osztály vallás dolgában a műveletlennek példát egyszerűen azért nem adhatott, mert vallástalanná vált maga is. Az utolsó évtizedek végzetes divatja hozta ezt így magával. Igenis: csak divatja; mert ha meggyőződésből történt volna, még hagyján. De tettük meggyőződés és lelkiismeretünk hozzájárulása nélkül, pusztán attól való féltünkben, hogy nevetségessé válunk. Pedig lám, kár volt annyira félnünk. Mert ott van a világ legelső nemzete: az angol. Az — bámulatos józansága mellett, vagy talán ép azért — nem röstelli bevallani, hogy Istent féli és hogy a vallást tartja a legszentebbnek a világon, a mi ellen tisztes embernek véteni nem illik. A vallást vissza kell állítani oda, a hová való: t. i. a legbelsejébe az emberi szívnek. Nem a felekezeti értem — félre ne értsenek. Hanem a vallást: a hitet az örökjében és az örökigazban és a jó jutalmában s a gonosz büntetésében túl e földi életen.

Ezt a vallásos érzést erősíteni, ápolni a fiatalság lelkében nem csupán a hitoktatók — minden tanító feladata; mert ebből az érzésből táplálkozik az erkölcs; s mert erre az érzésre a gyermeknek egykor, az élet megpróbáltatásai közt s a saját szevedélyeivel való kikerülhetetlen harcokban nagyobb szüksége lesz, mint az igeragozásra vagy a láncszabályra.

3. Mi okozta a nép elszegényedését?

Egyéb gazdasági okok mellett, melyeknek tárgyalása nem ide tartozik, nagy részben a tudatlanság. Hogy ezzel szemben a tanítóra, mint okos, jóakaró felvilágosítóra és tanácsadóra mily feladat vár, nem csupán a tanulókkal, de talán még inkább a szülőkkel szemben: a felől, úgy hiszem, ebben a körben mindenki tisztában van. Tehát áttérhetek az utolsó pontra.

4. Miért maradt a nép szervezetlen?

Ez a pont, azt hiszem, bővebb felvilágosítást kíván; a menyiben az a dolog, a melyre vonatkozik — t. i. a szövetkezeti ügy — valószínűleg még e körben is némileg idegen. Sajnálom, hogy több térrel és idővel nem rendelkezem a szövetkezeti intézmény áldásos voltának kifejtésére, úgy, a mint az főképp Angliában és Németországban évtizedek óta, de ma már Európa minden egyéb művelt államában működik. Az összekötött és szétoldott vesszőcsomó története ez, tisztelt Hallgatóim. A kis emberek szövetkezése közös oltalomra, közös boldogulásra. Az eredmény meglepő; nemcsak anyagi, de még inkább erkölcsi tekintetben. A szövetségi tagság egyértelmű azzal, hogy: tisztességes boldogulás. — Ennek az ügynek már nálunk is van egy szívós kitartással, lelkesen küzdő csapata. De a nemzettest zöme az eszmétől ma még idegen. A magyar tanítóságra vár a feladat, ezt az eszmét a társadalom arra való elemeivel megértetve, megszerettetni és annak érvényt szerezni. Ezzel a parasztsocialismus ellen nem csekély értékű, természetes gátat emelnének; mert a hol mindenki megtalálja tisztességes boldogulását, ott a társadalom-felforgató törekvések feleslegessé válnak és maguktól megszűnnek.

Azt hiszem, a szövetkezeti mozgalom vezetői — ha a Társaság őket erre felkérné — szívesen hajlandók lennének az intézmény szervezetét és eddigi sikereinek ismertetését a Társasággal előadás alakjában közölni. A dolog időszerű volna annál inkább, minthogy immár a törvényhozás is elérkezettnek látta az időt arra, hogy e fontos intézményt törvénnyel védje és szabályozza.

GEŐCZE SAROLTA.